

درس اول انسان و تفکر

ملاک برتری انسان

در طول تاریخ قدرت تفکر و اندیشه انسان ملاک برتری او نسبت به سایر موجودات بوده است و به همین دلیل اشرف مخلوقات نام دارد. در منطق این ملاک برتری (قدرت تفکر و اندیشه) **نطق** نامیده می‌شود.

توجه: نطق دو معنا دارد: **۱** به معنای سخن گفتن **۲** به معنای تفکر و تعقل ← در منطق این معنا مدنظر است.

پس می‌توان گفت که منظور ارسطوئیان از حیوان ناطق در تعریف انسان، متفکر و اندیشمند بودن انسان است. آنان با این تعریف، جایگاه رفیع تفکر و تعقل را در وجود انسان مشخص کرده‌اند.

«نتیجه می‌گیریم که نطق در منطق به معنای سخن گفتن نیست، بلکه به معنای تفکر و تعقل است که در سخن گفتن تجلی می‌کند.»

منطق چیست؟

تفکر به عنوان مهم‌ترین فعالیت روح انسان ضوابطی دارد که ذهن به طور طبیعی آن را رعایت می‌کند. علم منطق وظیفه دارد که این ضوابط را کشف کند تا از فرایند طبیعی و غیرقابل توقف تفکر، بهره‌برداری بهتری داشته باشیم. با توجه به این موضوعات علم منطق را این‌گونه تعریف می‌کنیم:

علم منطق، دانشی است که طرز کار ذهن را در عمل تفکر تشریح می‌کند تا انسان با آگاهی از نحوه کار ذهن، بتواند از آن بهتر استفاده کند.

کشف قواعد منطق

منطق ساخته و پرداخته هیچ کس نیست! و کسی آن را اختراع نکرده است.

بلکه از **ذات انسان** سرچشمه می‌گیرد. همان‌طور که کسی مخترع طرز کار قدرت بینایی ما نیست.

در منطق هیچ کس نمی‌تواند به ما بگوید و یا یاد دهد که چگونه و با چه روشی بیندیشیم، بلکه تنها می‌تواند ما را با طرز کار ذهن آشنا کند و از این طریق کمک کند که **بهتر بیندیشیم** تا جلوی برخی از اشتباهات تفکرمان را بگیریم.

از این رو ارسطو که او را معلم اول می‌نامند: کشف قوانین منطق است. نه مبدع و مخترع منطق

چکیده درس

مفاهیم	توضیحات
ملاک برتری انسان	قدرت تفکر، تعقل و اندیشه بشری است که در کتاب‌های منطقی و فلسفی از آن به عنوان نطق یاد می‌کنند.
نطق	در علم منطق مقصود از آن سخن گفتن نیست، بلکه مقصود تفکر و تعقل است که در سخن گفتن تجلی می‌کند.
ارسطو	فیلسوف بزرگ یونانی در سده چهارم قبل از میلاد است که او را کاشف قوانین منطق می‌دانند.
تعریف منطق	دانشی است که طرز کار ذهن را در عمل تفکر تشریح می‌کند تا انسان با آگاهی از این طرز کار ذهن، بتواند از آن بهتر استفاده کند.
هدف منطق	ما را در درست‌اندیشیدن یاری می‌کند و مانع بروز برخی اشتباهات در هنگام تفکر می‌شود.

- ۲۷ منطق از _____ انسان سرچشمه می‌گیرد و هیچ کس _____ آن نیست.
- ۲۸ ارسطو طرز کار ذهن را _____ کرد، مدون نمود و به دیگران نشان داد که ذهن چگونه _____ می‌کند.
- ۲۹ ارسطو _____ قواعد منطق است نه طراحی‌کننده آن، همان‌طور که نیوتن _____ جاذبه است.
- ۳۰ هر کس قوانین منطق را _____ بشناسد، _____ به اشتباه می‌افتد و در نتیجه افکار _____ خواهد داشت.
- ۳۱ از قدرت تفکر در کتاب‌های منطقی و فلسفی به _____ یاد می‌شود.
- ۳۲ تفکر ضوابطی دارد که کشف این ضوابط به _____ مربوط است.
- ۳۳ کاشف و مدون منطق _____ است.
- ۳۴ منظور از نطق به عنوان ملاک برتری انسان، همان قدرت _____ است.
- ۳۵ ارسطو برای نشان دادن جایگاه رفیع اندیشه در ساختار وجود انسان، او را به «حیوان _____» تعریف نموده است.
- ۳۶ قواعد حاکم بر دنیای تفکر، _____ نام دارد.
- ۳۷ دانشی که طرز کار ذهن را در عمل تفکر تشریح می‌کند، « _____ » نام دارد.
- ۳۸ ملاک برتری انسان، نسبت به سایر موجودات _____ است.

پرسش‌های پاسخ کوتاه

- ۳۹ «معلم اول» لقب کیست؟
- ۴۰ علم منطق توسط چه کسی تدوین شد؟
- ۴۱ برترین مخلوق خدا کدام موجود است؟
- ۴۲ ملاکی که اکثر اندیشمندان درباره انسان به عنوان برترین مخلوق خداوند پذیرفته‌اند کدام است؟
- ۴۳ از قدرت تفکر و اندیشه بشری در منطق به چه عنوان یاد می‌کنند؟
- ۴۴ در تاریخ فلسفه، پیروان ارسطو را چه می‌نامند؟
- ۴۵ تعریف ارسطوییان از انسان چیست؟
- ۴۶ مهم‌ترین فعالیت روح انسان چیست؟
- ۴۷ چه دانشی ما را در درست‌اندیشیدن یاری می‌کند؟

پرسش‌های تشریحی

۴۸ چرا انسان برترین مخلوقات خداست؟

۴۹ منظور از نطق در حیوان ناطق چیست؟

۵۰ آیا منظور از «نطق» در کتاب‌های منطقی و فلسفی سخن‌گفتن است؟ توضیح دهید.

۵۱ ارسطوئیان در تعریف انسان چه گفته‌اند؟ چرا؟

۵۲ دانش منطق را تعریف کنید.

۵۳ هدف منطق را بنویسید.

۵۴ نقش منطق در تفکر چیست؟

۵۵ آیا می‌توان ارسطو را ابداع‌کننده علم منطق دانست؟ چرا؟

درس دوم چگونه تعریف می‌کنیم؟

دانستیم که فکر کردن یک امر ذاتی و غیرارادی است و ما از عمل تفکر به عنوان راهی برای رسیدن به دانش و شناخت استفاده می‌کنیم تا علم خود را توسعه دهیم.

تصور و تصدیق

علم در اصطلاح منطق به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: تصور + تصدیق

- هیچ‌گونه حکم و قضاوتی در مورد واقعیت داشتن یا نداشتن آن صادر نمی‌کنیم.
 - از ارتباط آن با سایر موجودات سخنی نمی‌گوییم.
 - از ماهیت و چیستی یک مفهوم سؤال می‌پرسیم.
- مثال: آسمان، آبی، بزرگ و ...
- در تصور یک مفهوم:

نکته تصور به صورت یک کلمه یا یک عبارت می‌آید نه جمله!

آسمان آبی، حیوان شاخ‌دار، انسان، گول

حالا اگر در مورد مفهوم یک تصور، سؤال داشته باشیم یا به دنبال معنی و چیستی آن باشیم، باید آن را **تعریف** کنیم. پس کاری که برای رسیدن به چیستی یک مفهوم و یک تصور انجام می‌دهیم **تعریف** نام دارد.

اگر به شما بگویند پرنده را تصور کنید، می‌پرسید: پرنده چیست؟

در پاسخ می‌گوییم حیوانی است که بال دارد. یعنی با استفاده از دو مفهوم دیگر (حیوان و بال‌دار بودن) تصور را تعریف کرده‌ایم.

- در مورد آن قضاوت کرده و حکم صادر می‌کنیم.
 - چیزی را به چیزی نسبت می‌دهیم.
- مثال: آسمان آبی است. انسان شاخ‌دار وجود ندارد.
- در تصدیق یک مفهوم:

نکته با توجه به مثال‌های بالا متوجه می‌شویم که در تصدیق یک مفهوم بین آن‌ها **ارتباط** و **نسبت** (فعل) برقرار کرده‌ایم و یا در مورد آن **قضاوت** شده و **حکمی** صادر شده است.

ذهن انسان برای رسیدن به یک تصدیق جدید، باید تفکر کند که این حالت از تفکر، **استدلال** نام دارد.

تصورات مجهول را با اندوخته‌های تصویری‌اش روشن می‌کند که به آن **تعریف** می‌گویند. احکام و قضاها را آن‌گونه سازماندهی می‌کند که به نتایج جدید برسد که به آن **استدلال** می‌گویند.

نظر ارسطو در مورد تعریف و استدلال

نکته هدف منطق، آموزش درست‌اندیشیدن و نشان دادن شیوه درست تعریف و استدلال کردن است.

تعریف

عمل تعریف اختصاص به مراحل اولیه زندگی ندارد؛ بلکه ما تا آخر عمر و در هر دوره، متناسب با آگاهی و دانشمان با کمک مفاهیم قدیمی‌تر، به تعریف مفاهیم جدید می‌رسیم.

معرف: مفهومی که می‌خواهیم آن را تعریف کنیم و مجهول است.
 معرف: مفهومی که می‌خواهیم به کمک آن مفهوم دیگر را تعریف کنیم و معلوم است.

مثال شکلی سه‌ضلعی است.

معرف
 معرف
 عمل تعریف

قواعد تعریف

در تعریف هر مفهوم باید پنج شرط را رعایت کرد:

۱. روشن‌تر بودن معرف از معرف: یعنی هنگام تعریف از کلماتی استفاده کنیم که برای مخاطب واضح و روشن باشد.
۲. مساوی بودن معرف و معرف: از مفاهیمی در تعریف استفاده کنیم که با مفهوم مجهول ارتباط کامل داشته باشد.
۳. باید از مفاهیم درونی و ذاتی برای تعریف یک مفهوم مجهول استفاده کرد که همه یا بخشی از ماهیت مجهول را دربر گیرد.
۴. در تعریف یک مجهول باید از مفاهیم کلی‌تر شروع کنیم و به مفاهیم جزئی‌تر برسیم.
۵. مانع و جامع بودن تعریف: یعنی مصادیق بی‌ارتباط را دربر نگیرد (مانع بودن) و تمامی مصادیق مجهول را به طور کامل دربر بگیرد (جامع بودن).

چکیده درس

تفکر	برای رسیدن به دانش و شناخت است.
اقسام علم و ادراک	تصور (ب) تصدیق
تصور	هنگام تصور یک مفهوم، کاری نداریم که آن مفهوم واقعیت دارد یا ندارد، در این حالت به همان تصور می‌اندیشیم، می‌خواهیم بدانیم آن مفهوم چیست و چه معنایی دارد.
تعریف	کاری که برای رسیدن به چیستی یک مفهوم و تصور انجام می‌دهیم.
تصدیق	از نسبت دادن چیزی به چیز دیگر به ایجاب یا به سلب
استدلال	تفکرکردن برای رسیدن به یک تصدیق جدید
معرف	مجموع تصورات معلوم که موجب کشف تصور مجهول می‌شود.
معرف	امر مجهولی که به وسیله تصورات معلوم مشخص می‌شود را معرف می‌گویند.
دروازه‌های ورود به علم	هر رشته علمی نیز دارای اصطلاحات و مفاهیم مخصوص به خود است که آشنایی و تعریف آن مفاهیم، دروازه ورود به آن علم است.
قواعد و شرایط تعریف	<ol style="list-style-type: none"> ۱. روشن‌تر بودن معرف از معرف ۲. مرتبط بودن مفاهیم به کار رفته در تعریف (معرف) با معرف ۳. استفاده از حداقل یک مفهوم درونی در تعریف (منظور ذاتیات نه عرضیات) ۴. استفاده از مفاهیم عام و کلی برای رسیدن به مفاهیم جزئی‌تر ۵. مساوی بودن معرف با معرف یا جامع و مانع بودن تعریف

- ۲۸ گاهی برای _____ نمونه خارجی و مصداق آن را به مخاطب نشان می‌دهیم.
- ۲۹ هر رشته علمی دارای اصطلاحات و مفاهیم خاصی است که _____ و آن مفاهیم دروازه ورود به آن علم است.
- ۳۰ در تعریف از مفاهیمی استفاده می‌کنیم که برای مخاطب _____ باشد.
- ۳۱ در تعریف از مفاهیمی استفاده می‌کنیم که با مفهوم مجهول _____ داشته باشد.
- ۳۲ مفاهیمی که در تعریف به کار می‌بریم باید به گونه‌ای باشد که محتوای درونی یعنی _____ و _____ مفهوم مجهول را دربر بگیرد.
- ۳۳ در ترکیب مفاهیم و تصورات باید به گونه‌ای عمل کنیم که از مفاهیم عام و _____ شروع کنیم تا به مفاهیم _____ برسیم.
- ۳۴ مشکل بودن تعاریف مفاهیمی چون آزادی و دینداری به علت _____ آن‌ها و _____ برداشت‌های مختلفی در یک جا است که انسان‌ها از این قبیل مفاهیم دارند.
- ۳۵ در به‌کارگیری مفاهیم مشکل چون آزادی و دینداری، _____ و تمرین و تجربه سبب می‌شود انسان بتواند تعریف جامعی برای آن‌ها عرضه کند.
- ۳۶ آن چه علم منطق در بخش تعریف به عهده دارد، _____ پنج قاعده تعریف است نه _____ هر شیء.
- ۳۷ اقسام فعالیت‌های فکری انسان برای کشف «مفاهیم مجهول» و «فضایای جدید» به ترتیب عبارت است از: _____ و _____.
- ۳۸ یکی از قواعد تعریف این است که همیشه باید _____ از _____ روشن تر باشد.
- ۳۹ دو فعالیت اصلی ذهن انسان _____ و _____ است.
- ۴۰ انسان در فعالیت فکری خود، دو کار انجام می‌دهد که عبارت‌اند از: «تعریف» و «_____»
- ۴۱ تصور و _____ اقسام علم و ادراک آدمی هستند.

پیش‌های پاسخ‌کوتاه

- ۴۲ علم و ادراک انسان به چند دسته تقسیم می‌شود؟
- ۴۳ تفکر برای رسیدن به چیست؟
- ۴۴ کاری را که برای رسیدن به چیستی یک مفهوم انجام می‌دهیم چه می‌نامند؟
- ۴۵ کاری که انسان انجام می‌دهد تا به حکم و تصدیق جدید برسد چه می‌نامند؟
- ۴۶ انسان در هنگام فعالیت فکری چه کارهایی انجام می‌دهد؟
- ۴۷ خطای فکر در کدام فعالیت یا فعالیت‌های ذهن رخ می‌دهد؟
- ۴۸ هدف کدام علم، شیوه درست‌اندیشیدن است؟
- ۴۹ راه مهم و پرکاربرد در زندگی ما برای شناساندن یک مفهوم چه راهی است؟

- ۵۰ علم منطق در بخش تعریف، عهده‌دار تبیین چه چیزی است؟
- ۵۱ اگر منطق‌دانان به تعریف انواع مفاهیم پرداخته‌اند از چه بابتی بوده است؟
- ۵۲ اگر در تعریف مستطیل از مفاهیمی چون انحنا، اندازه و رنگ استفاده کنیم ایراد این تعریف چیست؟
- ۵۳ اگر در تعریف مستطیل بگوییم «شکلی است» ایراد این تعریف چیست؟
- ۵۴ اگر در تعریف مثلث بگوییم «شکلی است قائم‌الزاویه» ایراد تعریف چیست؟
- ۵۵ اگر در تعریف انسان از مفاهیم نژاد، مذهب، رنگ پوست و مو و ... استفاده کنیم ایراد تعریف چیست؟
- ۵۶ دو مورد از قواعد تعریف را که در مثال روبه‌رو رعایت نشده است، بیان نمایید: انسان: مهندس راه‌رونده
- ۵۷ کدام تعریف، جامع و مانع نیست؟
- ۱ انسان: جسم متفکر
۲ انار: میوه شیرین
- ۵۸ در علم منطق، به مفهومی که می‌خواهیم آن را تعریف کنیم چه می‌گوییم؟
- ۱ معرّف
۲ معرّف
- ۵۹ عبارت مقابل، کدام‌یک از اقسام علم است؟ «دانش آموز سال سوم»
- ۶۰ کدام‌یک از عبارات مقابل، «تصور» است؟ «شاعر شیرین‌سخن شیراز»، «سعدی شاعری ایرانی است».

پرسش‌های تشریحی

۶۱ انسان چگونه علم و دانش خود را توسعه می‌دهد؟

۶۲ تصور را با ذکر مثال تعریف کنید.

۶۳ تصدیق را با ذکر مثال توضیح دهید.

۶۴ تعریف را با ذکر مثال توضیح دهید.

۶۵ استدلال را با ذکر مثال توضیح دهید.

۶۶ شیوه درست‌اندیشیدن یعنی چه؟

۶۷ موضوع و مباحث علم منطق چیست؟

۶۸ دروازه ورود به هر علم چیست؟

۶۹ جامع و مانع بودن تعریف را با ذکر مثال توضیح دهید.

۷۰ روشن‌تر بودن معرّف از معرّف را با ذکر مثال توضیح دهید.

۷۱ مرتبط بودن معرّف و معرّف را با ذکر مثال توضیح دهید.

۷۲ به‌کارگرفتن مفاهیم درونی در تعریف را با ذکر مثال توضیح دهید.

۷۳ شرایط تعریف درست را از نظر ارسطو نام ببرید.

۷۴ چرا در تعریف مفاهیمی مانند «آزادی» و «انسانیت» با مشکل روبه‌رو می‌شویم؟

۷۵ چرا برخی مفاهیم مثل آزادی و دینداری را به آسانی نمی‌توان تعریف کرد؟

۷۶ منطق‌دانان برای تعریف انواع مفاهیم از چه علومی کمک گرفته‌اند؟

● با توجه به شرایط تعریف اشکال تعاریف زیر را مشخص کنید.

۷۷ مربع، شکل محدود به چهار ضلع است.

۷۸ شکل، آن است که محدود به چند خط مستقیم باشد.

۷۹ دقت، عبارت از استعدادی نفسانی است که به وسیله آن ذهن یکی از امور را مورد دقت قرار بدهد.

۸۰ تداعی معانی، استعدادی ذهنی است که به وسیله آن ذهن از دیدن چیزی به یاد چیز دیگر می‌افتد.

۸۱ نوع، آن کلی‌ای است که افراد متفق‌الحقیقه را دربر می‌گیرد.

۸۲ دایره، شکلی است که محیط آن منحنی است.

۸۳ حرکت، عبارت از انتقال شیء از قوه به فعل است به نحو تدریجی.

۸۴ شیعه، مسلمانی است که قائل به دوازده امام باشد.

۸۵ دایره، خط منحنی بسته‌ای است که همه نقاط آن از یک نقطه به یک فاصله باشند.

۸۶ فعل، کلمه‌ای است که بر وقوع عملی در گذشته و یا حال و یا آینده دلالت کند.

۸۷ آتش، عنصری است شبیه به نفس آدمی.

۸۸ زوج، عددی است که فرد نباشد و فرد، عددی است که زوج نباشد.

۸۹ گاو، حیوانی است که شیر می‌دهد.

۹۰ حادث، آن است که قدیم نباشد و قدیم، آن است که حادث نباشد.

۹۱ حرکت، یعنی عدم سکون و سکون، یعنی عدم حرکت.

۹۲ عطر، ماده‌ای خوشبو.

۹۳ مثلث، شکل سه ضلعی قائم الزاویه.

۹۴ سخن چین: واشی.

۹۵ مسلمان: «کسی که به خدای واحد اعتقاد دارد»

۹۶ درخت سیب: «درختی که میوه دارد»

۹۷ طوطی: حیوانی سخنگو

۹۸ انسان: حیوان راهرونده

۹۹ خوشرو: هیراد